

Kırım Harbi'nde Mısırlı ve Tunuslu Birlikler “Asakir-i Mısriye-i Şahane” ve “Tunus Asakir-i Şahanesi”¹

Egyptian and Tunisian Troops in the Crimean War

<https://doi.org/10.52792/tws.1675178>

Hakan Kerim ÇİVİ¹

Araştırma Makalesi

¹ Milli Savunma Üniversitesi
– Doktora Öğrencisi

ORCID: 0009-0004-5482-5929

Sorumlu yazar/Corresponding author:

Hakan Kerim ÇİVİ

E-posta/E-mail:

hakankerimcc@gmail.com

Geliş tarihi/Received:

13 Nisan 2025

Revizyon talebi/Revision

Requested:

26 Nisan 2025

Son revizyon /Last revision:

28 Nisan 2025

Kabul tarihi/Accepted:

Atıf/Citation:

Çivi, Hakan Kerim. “Kırım Harbi'nde Mısırlı ve Tunuslu Birlikler ‘Asakir-i Mısriye-i Şahane’ ve ‘Tunus Asakir-i Şahanesi.’” *Türk Savaş Çalışmaları Dergisi* 6, no. 1 (2025): 60- 83.

Özet

Bu çalışma, Kırım Harbi'nde Osmanlı ordusu bünyesinde görev yapan Mısırlı ve Tunuslu birlikleri incelemektedir. Yaklaşık üç yıl süren ve geniş coğrafyalara yayılan Kırım Harbi'nin zaman ve mekânı bu birlikler özelinde daraltılmıştır. Bu kapsamda; söz konusu birliklerin nakil süreçleri, görevlendirildikleri yerler, katıldıkları muharebeler, idari yapıları ve mali incelemeleri arşiv kaynaklarına dayanarak aydınlatılmaya çalışılmıştır. Mısır'dan gelen birlikler Rumeli Cephesinde görev alarak Silistre Kuşatması gibi önemli olaylarda bulundular. Daha sonra Kırım Cephesinde görev alan bu birlikler, Gözleve Muharebesi ve Sivastopol Kuşatmasında yer aldılar. Tunus'tan gelen birlikler ise Batum'da görevlendirildiler. Ancak ciddi bir muharebeye katılmadılar. Ortaya konan bulgular çerçevesinde özellikle Mısır'dan gelen birliklerin Kırım Harbi'nde önemli bir rol oynadıklarını söylemek mümkündür. Neredeyse Osmanlı ordusunun %10'unu oluşturan bu birliklerin, bahsedilen hususlar çerçevesinde incelenmesi Kırım Harbi'nin askerî yönüne dair önemli bilgiler sunmaktadır. Böylelikle Kırım Harbi literatürüne hem birlikler hem de bulundukları yerler bakımından önemli bir katkı yapılmıştır. Bu katkılar arasında en önemli noktalardan biri, Mısırlı birliklerin sayıları ile ilgilidir. Mevcut literatürde verilen farklı sayılar, arşiv belgelerine dayanarak netleştirilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Askerî Tarih, Kırım Harbi, Osmanlı, Mısır, Tunus*

Abstract

This study analyses the Egyptian and Tunisian troops serving in the Ottoman army during the Crimean War. The time and space of the Crimean War, which lasted for about three years and spread over a wide geographical area, is narrowed down to these troops. In this context; the transfer processes of these troops, the places where they were assigned, the battles they participated in, their administrative structures and financial analyses are tried to be illuminated based on archival sources. The troops coming from Egypt took part in important events such as the Siege of Silistre by taking part in the Rumelia Front. These troops, who later took part in the Crimean Front, took part in the Battle of Gözleve and the Siege of Sevastopol. The troops from Tunisia were assigned to Batum. However, they did not take part in any serious battles. Within the framework of the findings, it is possible to say that especially the troops from Egypt played an important role in the Crimean War. Analysing these troops, which constituted almost 10% of the Ottoman army, within the framework of the mentioned issues provides important information on the military aspect of the Crimean War. Thus, an important contribution has been made to the literature on the Crimean War in terms of both the troops and their locations. One of the most important points among these contributions is related to the number of Egyptian troops. Different numbers given in the existing literature have been tried to be clarified based on archival documents.

Key Words: *Military History, the Crimean War, Ottoman, Egypt, Tunisia*

¹ Bu makale, “Kırım Harbi'nde (1853-1856) Mısırlı ve Tunuslu Birlikler” isimli tezden türetilmiştir.

GİRİŞ

Başlangıçta klasik Osmanlı-Rus harbi olarak başlayan Kırım Harbi, çeşitli özellikler bakımından ayrılmaktadır. Siyasi açıdan; Rusya'nın güneye inme politikasının bir sonucu olarak meydana gelen savaşın arka planı daha farklıdır. Her ne kadar Kudüs'te bulunan kutsal yerlerdeki öncelik tartışmasının savaşın fitilini ateşlediği kabul edilse de bunun ardında yatan sebep Avrupa'daki güç dengesi idi. Kudüs'teki mesele savaşı Osmanlı ve Rusya arasında başlatırken, söz konusu güç dengesi Fransa ve İngiltere'nin savaşa dahil olmasına yol açtı. Böylece savaş küresel bir ölçek kazandı. Askerî tarih açısından önemi ise; tahrip gücü ve menzili yüksek olan yivli tüfekler ile patlayıcı mermi atan toplar ilk kez bu savaşta kullanılmasıdır. Buna ek olarak; yine ilk defa vapur, demiryolu, telgraf, savaş muhabirliği, savaş fotoğrafçılığı gibi unsurların Kırım Harbi'nde yer bulması savaşa farklı bir boyut da kazandırdı. İşte bu nitelikler göz önüne alındığı zaman Kırım Harbi, ilk modern savaş olma özelliğini kazanmaktadır.

Bu çalışmada ise Kırım Harbi, Mısır ve Tunus'tan gelen birlikler özelinde incelenmektedir. Yaklaşık üç yıl süren ve Baltık'tan Pasifik Okyanusuna kadar uzanan savaşın zaman ve mekânı, söz konusu birlikler özelinde daraltılmıştır. Mısır'dan gelen birlikler 1853 Ağustos'unda İstanbul'a vardılar, ayrıca başka bir Mısır kuvveti de 1854 sonbaharında savaşa dahil oldu. Bütün Mısır birlikleri 1856 Ağustos ayında memleketlerine döndüler. Bu süre zarfında Kırım Harbi'nin askerî safhasında aktif olarak yer aldılar. Bunlar arasında savaşın ilk çatışmaları ve Silistre Kuşatmasına ek olarak; Gözleve Muharebesi ve Sivastopol Kuşatması da bulunmaktadır. Kara ve deniz gücü olarak yaklaşık 15 bin kişi ile savaşa iştirak eden Mısır birlikleri; bulundukları yerler, ikmal ve iase hizmetleri ile idari özellikler kapsamında incelendiği zaman Kırım Harbi'nin askerî tarihi için önemli bir yer tutmaktadır.

Tunus'tan gelen birlikler ise 1853'ün yaz aylarında başlayan seferberliğin beklenenden yavaş sürmesi sebebiyle ancak 1854 Eylül'ünde savaşa dahil oldular. 7.000 kişi ile Kırım Harbi'ne iştirak eden Tunus birlikleri Batum'da görev aldılar. Mısırlı silah arkadaşlarının aksine muharebelerde etkin bir rol oynamadılar. Ancak buna rağmen mevcutlarının yarısını kaybetmiş bir halde 1856 Ekim ayında memleketlerine döndüler.

Bu hususlar göz önüne alındığı zaman, Mısır ve Tunus'tan gelen birliklerin toplamı kara ve denizde yaklaşık olarak 25 bin askere ulaşmaktadır. Mevcut Kırım Harbi literatüründe, Osmanlı ordusunun mevcudunun yaklaşık olarak 200 bin kişi olarak kabul edildiği varsayıldığı takdirde, incelenen birlikler ayrı bir önem kazanmaktadır. Bu hesaplama göre, Mısır ve Tunus'tan savaşa dahil olan birlikler Osmanlı ordusunun neredeyse %10'luk kısmına denk gelmektedir. Kırım Harbi'ne dair yabancı literatürde İngiliz ve Fransız ordularının bütün unsurları detaylıca incelenmesine rağmen Türkçe literatürde bu konular eksik veya birbirleriyle tutarsız incelenmektedir. Mevcut literatürde söz konusu birliklerin sayıları 10 bin ila 50 bin arasında değişmektedir. Sıkça atıf yapılan eserler arasında Müşavir Paşa'nın verdiği sayılar öne çıkar. Müşavir Paşa'ya göre 14 bin Mısır askeri savaşta yer almıştır. Salih Hayri'nin Hayrabat isimli eserinde de yine 14 bin sayısı ile karşılaşılmaktadır. Ahmed Rıza Trabzonî'nin manzumesinde ise 30 bin Mısırlı askerden bahsedilir. Tevfik Gürel ve Fevzi Kurtoglu'nun eserlerinde ise yaklaşık 50 bin askerin varlığından söz edilmektedir. Literatürdeki diğer eserler incelendiğinde de bu verilen rakamlara rastlanılmaktadır.

Ancak ATASE Osmanlı-Rus Harbi (Kırım Harbi) (110-9-1-1) Kataloğu ve Osmanlı Arşivi, bu birliklerin sayı, idari özellikleri ve faaliyetlerine dair önemli bilgiler barındırmaktadır. Bu çalışma hem arşiv kaynakları hem de mevcut çalışmaları dikkate alarak Mısırlı ve Tunuslu birliklerin mevcutları, faaliyet ve özelliklerini açıklayarak Kırım Harbi literatürüne önemli bir katkı yapmayı amaçlamaktadır.

KIRIM HARBİ'NİN BAŞLANGICI VE MISIR İLE TUNUS'TAN ASKER İSTENMESİ

Kırım Harbi'nin nedenlerine dair Batıda çeşitli değerlendirmeler yapılmıştır. Bu değerlendirmeler dini, siyasi ve ekonomik olarak ayrılmaktadır. Türkçe literatürde ise Kırım Harbi'nin kökenleri daha çok dini ve siyasi olarak Osmanlı ve Rusya arasındaki meselelere dayanmaktadır. Kudüs'te bulunan ve Ortodokslar ile Katolikler arasında anlaşmazlığa sebep olan kutsal yerler sorunu, Fransa'nın Katolikleri, Rusya'nın ise Ortodoksları desteklemesiyle bir güç mücadelesi haline gelmişti. Fransa, Katolikleri destekleyerek Akdeniz'deki hâkimiyetini arttırmayı amaçlıyordu. Buna karşılık Rusya, Ortodokslar üzerinde himaye elde ederek Osmanlı İmparatorluğunda tam bir söz hakkına sahip olmayı, dolayısıyla güneye inmeyi hedefliyordu. Kutsal Yerler ve arka planındaki güç mücadelesi bağlamında Bab-ı Âli, Fransa ve Rusya arasındaki diplomatik trafiğinin Rusya için istenilen sonucu vermemesi, 1853 yılında meseleyi askerî safhaya taşıdı.²

Nihayetinde Rus Çarı I. Nikola tarafından özel yetkiler verilmiş Prens Menşikov 1853'ün Şubat ayında İstanbul'a gönderildi.³ Menşikov'a verilen direktif, Bab-ı Âli'ye her şekilde Rusya'nın bütün Osmanlı topraklarında yaşayan Ortodokslar üzerinde tam söz hakkına sahip olduğunu taahhüt eden bir anlaşma imzalanmasıydı.⁴ Eğer bu talep reddedilirse Rusya, askerî seçenekleri kullanacaktı. Bu seçeneği destekleyen bir husus olarak, Menşikov ile beraber gelen heyette Baserabya'daki Rus ordusunun komutanı General Nepokoyçitski ve Rus Karadeniz Donanması Kurmay Başkanı Koramiral Vladimir Kornilov da vardı.⁵ Menşikov'un Bab-ı Âli'ye yaptığı teklifler doğal olarak reddedildi.⁶ Menşikov, sonuçsuz kalan çabalarının ardından Mayıs 1853'ün sonunda İstanbul'dan ayrıldı ve diplomatik ilişkiler kesildi. 1853 yılının Temmuz ayının ortalarında ise Rus orduları Eflak-Boğdan'ı işgal ettiler.⁷ Osmanlı İmparatorluğu bu işgale Ekim ayının başında savaş ilan ederek karşılık verecekti.⁸ Böylece Kırım Savaşı'nın askerî safhası başlamış oldu. Menşikov'un İstanbul'dan ayrıldığı vakitlerde ise Bab-ı Âli, Mısır ve Tunus eyaletlerinden asker ve donanma talep etti.

² Kırım Harbi'nin kökenleri ile ilgili olarak; dini altyapı için: Orlando Figes, *Kırım: Son Haçlı Seferi*, çev. Nurettin Elhüseyni (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2012). Avrupa'daki güç dengeleri ve rekabet bağlamında okuma için: Alan Palmer, *Kırım Savaşı ve Modern Avrupa'nın Doğuşu*, çev. Meral Gaspıralı (İstanbul: Alfa Yayınları, 2012). Ayrıca; David M. Goldfrank, *The Origins of the Crimean War* (New York: Routledge, 2013). İngiliz kamuoyu ve siyaseti bağlamında değerlendirmeler için; Clive Ponting, *Kırım Savaşı: Efsanenin Arkasındaki Hakikat*, çev. Hakan Abacı (İstanbul: Alfa Yayınları, 2014).

³ Ponting a.g.e., 31.

⁴ Bekir Sıtkı Baykal, "Makamat-ı Mübareke Meselesi ve Babiâli," *Belleten* C. 23, S. 90 (1959): 253

⁵ Figes a.g.e., 131.

⁶ Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, *Osmanlı Belgelerinde Kırım Savaşı (1853-1856)* (Ankara, 2006). 5.

⁷ Baykal, a.g.m., 258.

⁸ *Osmanlı Belgelerinde Kırım Savaşı...*, 22.

Bab-ı Âli'nin Mısır ve Tunus'tan asker talep ettiği dönem aynı zamanda genel seferberlik hazırlıklarının başladığı dönemdir.⁹ 1 Haziran 1853 tarihinde Bab-ı Âli tarafından Tunus Valisi Ahmed Paşa'ya gönderilmek üzere kaleme alınan yazıda, Osmanlı İmparatorluğu ve Rusya arasındaki “*Mesele-i Hazıra*” sebebiyle asker ve donanma gönderilmesi bildirilmişti. Ahmed Paşa, Arapça¹⁰ olarak gönderdiği cevapta oğlu Mirliya Mehmed Paşa maiyetinde bir kıta asker ve donanma göndereceğini Bab-ı Âli'ye ilettili. Gönderilecek bu askerî kuvvet mümkün olan en kısa sürede ve en yüksek sayıda hazırlanacaktı. Ayrıca ihtiyaç duyulacak mühimmat da Tunus eyaleti tarafından tertip edilecekti. Son olarak Ahmed Paşa, söz konusu askerî kuvvetin Tunus eyaletinin mevcut askerî gücünden ayrı olarak hazırlanacağını bildirdi.¹¹ Devam eden yazışmalarda Bab-ı Âli tarafından Tunus valisine meselenin detayları aktarıldı. Rusya ve Osmanlı İmparatorluğu arasındaki diplomasi sonucunda Rusya'nın yapmış olduğu tekliflerin kabul edilemez olduğu ve reddedildiği vurgulandı. Bab-ı Âli bu teklifleri kendi varlığına ve bağımsızlığına bir tehdit olarak görüyordu. Meselenin ciddiyeti göz önüne alındığında, Tunus'tan devam eden askerî hazırlıklara katkı sağlaması ve talep edildiği vakit gönderilmek üzere bir donanma ayarlanması istendi. Bu donanmanın Tunus donanmasının uygun parçalarından teşkil edilmesi de Bab-ı Âli tarafından vurgulandı.¹² Ancak bu isteklere karşılık ileride bahsedileceği üzere Tunus'un askerî katkısı beklenenden geç ulaştı.

Mısır ise Tunus eyaletinin aksine askerî desteği Bab-ı Âli'nin istediği zamanda ulaştırabilecekti. 10 Haziran 1853 tarihinde Mısır valisi Abbas Hilmi Paşa Bab-ı Âli'ye gönderdiği bir yazıda; Rusya ve Osmanlı İmparatorluğu arasında cereyan eden olayları yakından takip ettiğini, Osmanlı ordusunun seferberlik hazırlıklarından haberdar olduğunu ve talep edilirse İstanbul'a göndermek üzere kara ve deniz gücü hazırlayacağını bildirdi. Abbas Hilmi Paşa'ya göre bu destek Padişaha olan bağlılık ve sadakatin bir gereğiydi. “*Millet uğruna ibrâz-ı hizmet ve ifası...*” için mümkün olduğu sayıda asker ile üç kıta kapak, dört fırkateyn, iki korvet, bir gulet ve iki vapurun İstanbul'a gönderileceği yine Abbas Hilmi Paşa tarafından Bab-ı Âli'ye aktarıldı.¹³ Bab-ı Âli ise, Abbas Hilmi Paşa'nın yazısından birkaç gün sonra resmî olarak askerî kuvvet talep ettiğini bildiren tahrirâtı Mısır'a gönderdi.¹⁴ Bu tahrirâtlar, Tunus'a gönderilenlerden içerik bakımından ayrılmaktaydı. Bab-ı Âli, Rusya ve Osmanlı İmparatorluğu arasındaki meseleleri Tunus Valisine yaptığı gibi açıklamıştı. Ancak burada dikkat çekici bir husus, Mısır Eyaletinin varlığı ve devamlılığının Osmanlı İmparatorluğu ve Rusya arasındaki meselenin gidişatına doğrudan olmasa da dolaylı olarak bağlı olduğuydu. Dolayısıyla Mısır'ın bu savaş için göstereceği gayret sadece İstanbul'un değil Mısır'ın geleceğini de ilgilendiriyordu. Bu sebepten ötürü Bab-ı Âli'ye göre Mısır, elinden gelen bütün çabayı ortaya koymalıydı. Bunlardan ayrı olarak bir başka dikkate değer vurgu ise Mısır'dan toplanacak

⁹ BOA HR.SYS. 903-2 (1-3 Haziran 1853), BOA HR.SYS. 903-2 (31 Ağustos 1853), ATASE ORH 110-9-1-1 / 2-7-21 (16 Haziran 1853)

¹⁰ Tunus Valisi Ahmed Paşa, Bab-ı Âli ile Arapça yazışan ilk validir. O dönemde Mısır'da da Arapça kullanımı yaygınlaşsa da Mısır, Bab-ı Âli ile Türkçe olarak yazışıyordu. Ahmed Paşa bu kararı okuduğu ve imzaladığı şeyleri tam olarak anlamak istediğini belirterek açıklamıştır. (L. Carl Brown, *The Tunisia of Ahmed Bey 1837-1855*) (New Jersey: Princeton University Press, 1975.) 210.)

¹¹ BOA İ.DH.. 1288-101333 (1 Haziran 1853)

¹² BOA İ.HR. 328-21222 (16 Haziran 1853), BOA A.} AMD. 45-74 (10 Haziran 1853)

¹³ ATASE ORH 110-9-1-1 / 2-7-5 (10 Haziran 1853)

¹⁴ BOA İ.HR. 328-21222 (16 Haziran 1853)

askerlerin sınıflandırılması ile alakalıydı. Bab-ı Âli, Mısır Valisinden eğer kara askerlerinin sayısı yetersiz kalırsa donanma askerlerinin kara birliklerine kaydırılmasını istiyordu.¹⁵

Mısır'da askerî hazırlıkların başlamasına paralel olarak, İstanbul'da da bu askerlerin gelişi için çalışmalar başladı. Seraskerlik, Mısır'dan gelecek kuvvetin ikmal ve iâşesi için çalışmalarını hızlandırdı.¹⁶ Söz konusu birliklerin masraflarının tamamı Bab-ı Âli tarafından karşılanacaktı. Mısır yalnızca silahları ile beraber asker gönderirken Bab-ı Âli, ikmal-iâşe, donatım, binek ve yük hayvanları, lojistik ve mühimmat gibi bütün gerekli şeyleri karşılayacaktı.¹⁷ Donanma bünyesinde görev yapacak Mısır askerleri için de aynı durum geçerliydi. Mısırlı denizcilerin masrafları ve iâşeleri için Tersane-i Amire görevlendirildi. Ancak Tersane-i Amire'nin mevcut bütçesi bu giderler için yetersiz kalınca eksik meblağın "*Tahsisat-ı İhtiyatiyye*" bünyesinden karşılanması kararlaştırıldı. 1853'ün Ağustos ayı için iki yüz yetmiş küsur kıyye dirhem ve iki yüz doksan iki buçuk kuruş Tersane-i Amire tarafından 5315 Mısırlı denizci için ayrılmıştı. İlerleyen zamanlarda ortaya çıkacak masraflar aradaki fiyat farkı ve zam göz önüne alınarak ayrıca verilecekti.¹⁸

Mısır'daki askerî hazırlıklar o dönemde Mısır'da görev yapan İngiliz konsolosu tarafından İskenderiye'de incelenmişti. Konsolosun kaleme alarak İstanbul'a gönderdiği tahrirat bu hazırlıklara dair önemli bilgiler içermektedir. Tahrirata göre; kara birliklerine dahil olmuş askerlere on beş aylık maaşları şimdiden verilmişti. Yola çıkacakları zaman da altı aylık maaşlarının verileceği de vaat edilmişti. 10 Temmuz'a kadar hazırlıkların tamamlanmasının planlandığını aktaran tahrirat, gemilerin o tarihe kadar hazır olacağını da bildiriyordu. Yine aynı tahriratta yaklaşık olarak on ila on beş bin Mısır askerinin toplandığı rivayet edilmekteydi. İlginç bir husus ise bazı Mısır askerlerinin ailelerinden ve topraklarından ayrılmak konusunda yaşadığı çekincelerin seferberliği yavaşlatmasıydı. Bu askerlere üstleri tarafından uzak mahallere gönderilmeyecekleri telkin edilmişti.¹⁹ Mısır birlikleri 24 Temmuz 1853'te yola çıktılar.²⁰ Parça parça gönderilen Mısır birliklerinin ilki, beraberinde yaklaşık bin adet fırın ve bir miktar hayvanat ile yola çıkan 800 kişilik bir Mısır birliğiydi. Bundan kısa süre sonra kalan birlikler İstanbul'a ulaştılar.²¹ Mısır Eyaletinin göndermiş olduğu askerî kuvvet, üç alay piyade ve üç batarya topçuydu. Bunlara ek olarak 50.000'e yakın tüfek de gönderilmişti.²²

Mısır'dan tertip edilen kara birliklerini taşıyan donanma Mısırlı Mirliya Hasan Paşa komutasındaydı. Bu donanma on ikisi muharip olmak üzere bir miktar ticaret gemisinden meydana geliyordu. İskenderiye'den yola çıkan donanma 28 günlük bir yolculuğun ardından Ağustos 1853'ün

¹⁵ BOA A.) MKT.UM.. 138-25 (26 Haziran 1853)

¹⁶ BOA A.) AMD. 47-28 (20 Temmuz 1853), ATASE ORH 110-9-1-1 / 1-3-9 (24 Temmuz 1853)

¹⁷ BOA A.)MKT.NZD. 223-64 (23 Mayıs 1857), BOA A.)AMD. 69-49

¹⁸ BOA İ..MTZ. (05) 16-554 (29 Ağustos 1853-11 Eylül 1853)

¹⁹ BOA İ..MTZ. (05) 16-548 "*İngiltere sefaretine bin sekiz yüz elli üç senesi Haziran'ın yirmi üçü tarihiyle müverrehan İskenderiye canibinden tevarid etmiş olan bir kıta tahrirattan istihraç olunan bir bendin suret-i tercümesidir.*" (22 Temmuz 1853)

²⁰ BOA A.)MKT.NZD. 84-1 (25 Temmuz 1853)

²¹ BOA İ..MTZ.(05) 16-550 (13 Ağustos 1853)

²² BOA HR.SYS. 903-2 (31 Ağustos 1853 – 1 Eylül 1853) Daha sonra yapılan incelemelerde gönderilen bu tüfeklerin büyük kısmının kullanılamaz halde olduğu anlaşıldı. Tüfeklerin neredeyse tamamı uzunca bir süredir mahzenlere atılmış halde beklemişti. Yine de büyük bir gayret sonucunda bu tüfeklerin yarısından fazlası İstanbul'da yapılan çalışmalar neticesinde kullanılabilir hale getirildi ve birliklere dağıtıldı. (BOA İ..MTZ.(05) 16-559 (1 Kasım 1853))

başlarında İstanbul'a ulaştı.²³ Mirliva Hasan Paşa komutasındaki donanma İstanbul'a vardığı sırada o tarihlerde İstanbul'a dönmüş olan İngiltere elçisi Stratford Canning'i taşıyan vapur ile karşılaştı ve karşılıklı 19 pare selamlama atışı yaptılar.²⁴ Hemen ardından Mısır birlikleri Servi Burnu mevkinde karaya çıktılar ve karantinaya girdiler.²⁵

Servi Burnu'ndaki Mısır birlikleri Kırım Harbi süresince Osmanlı donanmasında görev yapan ve Müşavir Paşa adıyla bilinen Adolphus Slade'in hatıralarına yansımıştır. Slade, bu birlikleri muhteşem bir armağan olarak değerlendirmiştir. Yine kendisinin gözlemlerine göre Mısır'dan İstanbul'a olan yolculuk epey zor şartlar altında geçmiş ve 20 Mısır askeri henüz savaşa katılmadan hayatını kaybetmişti. İstanbul'da bulundukları süre boyunca şartların iyileştiğini aktaran Slade, bazı yaşlı askerlerin hikayelerini de dinlemiştir. Bu hikayeler Mısır birlikleri arasında parmağı, gözü ve hatta eli olmayan askerleri konu almaktaydı. Mısır'da Mehmed Ali Paşa döneminde uygulanmaya başlayan zorunlu askerlikten muaf olmak için kendilerini sakatlayan askerlerin hikayelerini bizzat onlardan dinleyen Slade şaşkınlığını gizleyememektedir. Yine onun aktarımlarına göre, karantinalarının bitmesine müteakip Mısır birliklerinin ordugâhı Padişah Abdülmecid tarafından teftiş edilmiştir. Padişah tarafından teftiş edilen tek birlik olma şansına sahip olmanın Mısır askerlerinin morali açısından çok iyi etki gösterdiğini de aktarmaktadır. Bu teftiştten birkaç gün sonra Mısır birlikleri Rumeli Cephesine doğru yola çıktılar.²⁶ Mısır donanması daha önce belirtildiği gibi Mirliva Hasan Paşa komutasındaydı. Kara birlikleri ise Mirliva Selim Paşa emrinde Rumeli Cephesinde görev yapacaklardı.²⁷

Mısır birliklerinin mevcudundan ayrıca bahsetmek gerekir. Bu konunun aydınlatılması için Millî Savunma Bakanlığı Askerî Tarih Arşivi ATASE Osmanlı-Rus Harbi (Kırım Harbi) (110-9-1-1) fonu önemli bilgiler barındırmaktadır. Yukarıda verilen literatür bilgilerinden farklı olarak, bahsi geçen arşiv fonunda 37-69-2 Kutu-Gömlük-Sıra numaralı belge detaylı bilgiler ihtiva etmektedir. Ağustos 1856 yılını kapsayan bu belge, 19. Mısır Piyade Alayı'na ait bir yoklama belgesidir. Günbegün tutulan bu yoklama sayesinde bir Mısır birliğinin kaç kişiden meydana geldiğine ulaşılabilmektedir. Üstelik yoklamanın alındığı tarihin savaşın bitmesinden sonraya denk gelmesi sayıları netleştirmektedir. Eğer bu yoklama savaş devam ettiği sırada alınsaydı muharebeler ve salgın hastalıklar gibi sebeplerden dolayı farklı sayılara ulaşılması muhtemeldir. Ancak söz konusu belge incelendiği zaman birkaç kişi dışında mevcudun bir ay boyunca sabit kaldığı görülür. Dolayısıyla bu belgenin bir Mısır alayının tam mevcudunu bildirdiği varsayılabilir.

Bahsi geçen yoklama listesine göre bir Mısır alayı ortalama olarak 810'ar kişilik üç tabur, toplamda 2480 kişiden meydana gelmekteydi. Bu 2480 askerin yaklaşık olarak 120'si subaydı. Buna ek olarak onbaşılar da dahil edilirse ortalama 340 astsubay bulunmaktadır. Erlerin sayısı ise yaklaşık olarak 2 bindir. Bu alay, muharip ve yardımcı taburlar olarak ikiye ayrılmıştı. Yoklamada

²³ Mehmet Çetin, *Kırım Savaşı: Emperyal Güçlerin Dünya Savaşı Pratiği* (Almati: Akhmet Yassawi University (ERI), 2016), 66.

²⁴ BOA A.)MKT.NZD. 93-26 (Ağustos 1853)

²⁵ ATASE ORH 110-9-1-1 / 11-6-2 (27 Temmuz 1853)

²⁶ Adolphus Slade, *Müşavir Paşa'nın Kırım Harbi Anıları*, çev. Candan Badem (İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, 2012), 131, Mehmed Ali Paşa dönemindeki zorunlu askerlik uygulaması ve Mısır ordusunun oluşumu için: Khaled Fahmy, *Paşanın Adamları: Kavalalı Mehmed Ali Paşa, Ordu ve Modern Mısır*, çev. Deniz Zarakoğlu (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2010)

²⁷ Ahmed Rıza Trabzonci, *Manzume-i Sivastopol*, haz. Veysel Usta (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 2000), 91.

bulunmayanların mazeretleri ise izinde olanlar, hasta olanlar veya memuriyette olanlar olarak belirlenmişti. Yine de tam sayı vermek gerekirse 1 Ağustos 1856 tarihli yoklamaya göre; Miralay ve Mülazım rütbeleri arasında 106 subay, Onbaşı ve Serçavuş rütbeleri arasında 345 astsubay ve 1953 er muharip olarak kaydedilmiştir. Yardımcı taburlarda ise; bir Serçavuş, dört Onbaşı ve 65 er bulunmaktaydı. Yoklamada olmayanlar ise izinde olan 13 er idi. Bu verilere göre toplam sayı 2487 kişidir.²⁸

Savaş başlamadan önce gelen üç alay piyade ve 1854 yılında gelen bir alay piyadeden oluşan Mısır birliklerinin sayısı bu veriler ışığında yaklaşık olarak 10 bin kişiye ulaşmaktadır. Piyade mevcutlarına ek olarak 5315 denizci eklendiğinde Mısır askerlerinin toplam sayısı 15 bini geçmektedir. Ne yazık ki topçu ve süvari mevcutlarına dair net bir bilgi bulunmamaktadır.

RUMELİ CEPHESİNDE ASAKİR-İ MISRIYE-İ ŞAHANE

Asakir-i Mısıriye'nin henüz İstanbul'da olduğu günlerde Rumeli Ordusu bu birliklerin gelişi için hazırlığa başladı. Rumeli Ordusu Müşiri Ömer Lütfi Paşa, Mısır birliklerinin geleceğinin haberi ulaştığı anda bir tahrirat kaleme aldı. 8 Ağustos 1853 tarihinde kaleme alınan tahriratta, bu birliklerin bir kısmının Tuna Nehri kıyısında bulunan Tolçu, Maçın, İsakçı ve Hırsova'da konuşlanmış olan birliklere katılmalarını bildirdi. Asakir-i Mısıriye'nin kalan kısmı ise Hacıoğlu Pazarcık ile Karasu civarına gönderildi.²⁹ Maçın, İsakçı ve Hırsova civarındaki Mısır birlikleri Mirliva İbrahim Paşa komutasındaydı. Bu birlikler, bölgede halihazırda konuşlanmış olan Rumeli Ordusu birliklerine katıldılar. Dolayısıyla bu birlikler için ikmal-iaşe ve ordugâh inşası için ayrıca bir çalışmaya gerek yoktu.³⁰ Hacıoğlu Pazarcık ve Karasu mevkinde görev yapacak Mısır birlikleri için ise ordugâh inşasına ve ikmal-iaşe ihtiyaçlarına gerek duyulmuştu. Bu amaç doğrultusunda Redif Mirlivası İzzet Paşa ve Erkan-ı Harbiye Binbaşlarından Ahmed Efendi, Müşir Ömer Lütfi Paşa tarafından görevlendirildiler. Mirliva İzzet Paşa'ya Mısır birliklerinin 20 günlük ihtiyacını karşılamak için gerekli görülen malzemelerin alınması için yüz bin kuruş verildi. Ayrıca Rumeli Ordusu ambarlarından yirmi beş bin kıyye³¹ pirinç ve dört bin kıyye sade yağ gönderildi. Son olarak, Mısır birliklerinin bir kısmının da Razgrad civarında Ferik Ahmed Paşa komutasında kurulan ve 12 tabur piyade, bir alay süvari ve 24 parça toptan oluşan birliğe katılmaları emredildi.³²

1853'ün Eylül ayının ilk günlerine bu birlikler, karantinaları bitip hazırlıklarını tamamladıktan sonra Varna'ya doğru yola çıktılar. 5 Eylül'de Varna Muhafızı Mirliva Remzi Paşa'ya Asakir-i Mısıriye'nin 12 Eylül'de vapur vasıtasıyla Varna'ya gönderileceği haberi ulaştı. Mısır birliklerinin 13 Eylül saat üç-dört civarında Varna'ya varmaları tahmin ediliyordu. Gelecek Mısır askerlerinin 10.000 kişi civarında olduğu bildirilmişti.³³ Mirliva Hasan Paşa komutasındaki sekiz parçalık filo Mısır birliklerini Varna'ya götürdü. Bu, Sinop Baskınına kadar Karadeniz'de icra edilen

²⁸ ATASE ORH 110-9-1-1 / 37-69-2 (Ağustos 1856)

²⁹ ATASE ORH 110-9-1-1 / 1-3-28 (8 Ağustos 1853)

³⁰ BOA A.}VKN 1-19 (3 Temmuz 1857)

³¹ 1 kıyye yaklaşık olarak 1,3 kilograma denk gelmektedir. (<https://islamansiklopedisi.org.tr/okka> Erişim Tarihi: 27.04.2025)

³² ATASE ORH 110-9-1-1 / 1-3-9 (8 Ağustos 1853) İlerleyen tarihlerde Silistre Kuşatması sırasında Arap Tabya'da görev yapacak Mısır Alayının, Razgrad'ın Silistre'ye olan yakınlığı ve ulaşım güzergâhları göz önüne alındığında buradaki Mısır birliği olması muhtemeldir.

³³ ATASE ORH 110-9-1-1 / 4-10-16 (5 Eylül 1853)

en büyük deniz harekâtı oldu.³⁴ Bu harekâttan sonra bile, İstanbul'da kalmış olan beş Mısır askeri 25 Eylül günü Varna'ya gönderildi.³⁵ Asakir-i Mısriye'nin bir kısmı Mirliva Ali Paşa komutasında Rumeli Cephesinde görev yapacaktı.³⁶ Bu durumda, arşiv kaynaklarına göre Rumeli Cephesindeki Mısır birlikleri, yine Mısırlı olan Selim Paşa, İbrahim Paşa ve Ali Paşa komutalarına verilmişti. Rumeli Cephesinde görev yapan Mısır Alayları; 9., 10., 13., ve 17. Piyade alaylarıydı.³⁷

Asakir-i Mısriye'nin Rumeli Ordusuna dahil olup aktif olarak göreve başlaması ise 20 Eylül'de olmuştur. Haziran 1853'ün son günlerinden itibaren Rumeli Ordusunun emir ve raporlarının kaydedildiği defter incelendiğinde bu sonuca varılabilmektedir. 20 Eylül'e kadar rapor ve emirlerin altındaki imza, mühür gibi kayıtlara bakıldığında Hassa ve Rumeli Ordusundan subayların mühürlerine rastlanmaktadır. Ancak 20 Eylül 1853 itibarıyla Mısır birliklerinin komutanlarına ait "*Asakir-i Mısriye-i Şahane*" veya "*Fırka-i Mısriye*" gibi imzalar kullanılmaya başlanmıştır. Dolayısıyla bu tarih, Mısır birliklerinin göreve başladıkları tarih olarak kabul edilmeye müsaittir.³⁸ Ayrıca belirtilmesi gereken bir husus ise, hem söz konusu defterde hem de diğer belgelerde Mısır birlikleri için isim harici özel bir belirtme yapılmamasıdır. Buradan yola çıkarak Mısır birliklerinin bağlı bulundukları ordunun emir ve komutası altında hareket ettikleri sonucu çıkarılabilmektedir. Ne Mısır birlikleri ne de Tunus birlikleri müstakil veya özel bir niteliğe sahip değildi. Osmanlı ordusunun bütün birlikleri ile aynı statüye sahipti.

Resmi savaş ilanına kadar geçen sürede Mısır birliklerini ilgilendiren dikkate değer bir olay ise 4 Ekim 1853 tarihinde icra edilen ateşli talimdi. Rumeli Ordusunun bütün birliklerinin katıldığı bu talimde Mısır birlikleri de yer aldı. Ayrıca bu talimden önce Mirliva Ali Paşa komutasındaki Mısır birliklerinin istihkam ve iâşe durumları incelendi. Tabyalardaki eksiklikler tespit edilerek güçlendirmeler yapıldı. Savaş ilanından üç gün önce ise söz konusu ateşli talim 4 Ekim 1853 günü saat 14:00'da başladı.³⁹ 6 Ekim'de ise Asakir-i Mısriye'nin ihtiyaç halinde hemen harekete hazır olması için ihtiyaç duyulan iâşe malzemelerinin dağıtılmasına karar verildi.⁴⁰

8 Ekim'de resmen savaş ilan edilmesinden⁴¹ kısa bir süre sonra Asakir-i Mısriye-i Şahane Kırım Harbi'nin ilk çatışmalarından birine dahil oldu. 23 Ekim günü Hırsova'da konuşlanmış Mısır askerleri Tuna Nehrinin Rus ordusunun kontrolündeki tarafına geçti. Burada Rus ordusuna ait devriye ve karakollara zaiyat verdirmeyi başaran Mısır askerleri hemen nehrin kendi taraflarına geçtiler. Boğazköy civarında da Mısır askerleri tarafından benzer bir harekât düzenlendi. Buradan nehrin karşı tarafında geçen Mısır askerleri ufak bir Kazak bölüğüne zaiyat verdirmeyi başardılar.⁴²

³⁴Ali Fuat Örenç, "Kırım Harbi Deniz Savaşları," in *Savaşın Barışa: 150. Yıldönümünde Kırım Savaşı ve Paris Antlaşması (1853–1856) Bildiriler* (Mayıs 2006), 20.

³⁵BOA A.}MKT.NZD 92-27 (25 Eylül 1853)

³⁶ATASE ORH 110-9-1-1 / 9-5-1 (3 Ekim 1853)

³⁷BOA İ.MTZ.(05) 17-615 (11 Mayıs 1855)

³⁸ATASE ORH 110-9-1-1 / 9-5-1 (19-20 Eylül 1853)

³⁹ATASE ORH 110-9-1-1 / 9-5-1 (30 Eylül 1853), ATASE ORH 110-9-1-1 / 9-5-1 (3 Ekim 1853)

⁴⁰ATASE ORH 110-9-1-1 / 9-5-1 (6 Ekim 1853)

⁴¹BOA HR.SYS. 903-2 (Ekim 1853)

⁴²ATASE ORH 110-9-1-1 / 4-11-29 (24 Ekim 1854)

Silistre Kuşatmasına kadar geçen sürede Oltenitsa ve Çatana başta olmak üzere çeşitli muharebeler yaşanmıştı.⁴³ Ancak Mayıs 1854'te Silistre Kuşatması başlayana kadar Asakir-i Mısıriye büyük bir muharebede yer almadı. Yalnızca, Ocak 1854 itibarıyla Silistre'de konuşlanmış olan bir Mısır birliği Tuna Nehrinin karşı kıyısına baskın harekâtı düzenledi. 13 Ocak 1854 günü 50'si Fırka-i Mısıriye'den olmak üzere 150 Osmanlı askeri Silistre kumandanı Musa Paşa'nın emri ile karşı kıyıya çıktı. Kolağası Said kumandasındaki Mısır askerlerinin de aralarında olduğu bu kuvvet Rus ordusuna ait karakollara baskın düzenledi. Beş Rus askerinin yaralandığı ve diğerlerinin geri çekildiği bu harekâta Osmanlı birlikleri yaklaşık altı saat boyunca karşı kıyıda kaldılar. Buradaki Rus istihkâmlarının tahrip edildiği ve çobansız olarak bulunan 600'e yakın koyunun ele geçirildiği harekâta herhangi bir kayıp verilmedi. Mısır askerlerinin de aralarında olduğu 150 kişilik Osmanlı kuvveti aynı gün Silistre'ye geçti.⁴⁴ Nisan 1854'ün ilk günlerinde de benzer bir baskın harekâtı düzenlendi. Bir öncekine benzer özellikler taşıyan bu baskın harekâtında farklı olarak, ciddi bir çatışmaya sahne oldu. Bölgedeki varlığını arttıran Rus ordusu ile girilen çatışmada Asakir-i Mısıriye'den 34 asker hayatını kaybederken altı kişi yaralandı.⁴⁵

İlerleyen günlerde başlayan Silistre Kuşatmasında ise Mısır alayı kendi isimlerini verdikleri Arap Tabya'da görev aldılar. Kuşatma sırasında Rus ordusunun ağırlık verdiği tabyalar da sırasıyla Arap, Yılanlı ve Değirmen Tabyalarıydı.⁴⁶ Arap Tabya, o sıralarda Silistre'de görev yapan Prusyalı Miralay Grach ve İngiliz teğmeni J. A. Buttler gözetiminde inşa edildi. Mısır askerleri tarafından inşa edilen tabya, kalenin güneydoğu yönünde kalıyordu ve kaleye 45 dakika uzaklıktaydı. Tabya kumandanı Mirliva Hüseyin Paşa iken Mısır taburları ve altı parça top Miralay Mustafa Bey ve Yarbay İbrahim Bey emrindeydi. Bu tabya Mısır askerleri tarafından inşa edildiği için Arap Tabya olarak anıldı. Kuşatmanın başlamasına birkaç gün kala son toprak sepetler yerleştirildi ve tabya göreve başladı.⁴⁷

Silistre Kuşatması sırasında görev alan Mısır alayı, Arap Tabya'nın Rus hücumlarının ağırlık merkezi olmasından dolayı şiddetli çatışmalarla karşılaştı. İlk olarak 16 Mayıs 1854 günü tabya Rus topçusu tarafından şiddetli bir bombardımana maruz bırakıldı. 18 Mayıs'ta ise biri Mısır taburu olan iki taburluk Osmanlı kuvveti huruç harekâtı düzenledi. Ancak bu birliklerin Rus topçusu tarafından tespit edilmesi sebebiyle geri çekildiler. Geri çekilme kararının ardındaki sebep verilen kayıpların telafi edilmesinin zor olmasıydı. Bu kısa harekâta yedi asker yaralandı.⁴⁸

22 Mayıs'ta ise Rus ordusu şiddetli bir hücumla Arap Tabya'yı zorladı. Rus taarruzunun ilk aşamasında Arap Tabya'dan açılan şiddetli tüfek ateşi Rus hücum saflarına ağır kayıplar verdirdi. İkinci aşamada topçu ateşi ile Rus birlikleri durduruldu. Son hücumda ise Arap Tabya'dan gösterilen

⁴³ *Büyük Türk Askerleri: Cezzar Ahmet Paşa – Serdar-ı Ekrem Ömer Lütfü Paşa* (Ankara: Genelkurmay Basımevi, 1981), 59., İbrahim Köremezli, "Kırım Savaşı'nda Osmanlı Stratejisi: Rus Ordusuna Karşı Tuna'yı Savunmak," *Vakanüvis - Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi* 6, S. 2 (Eylül 2021): 768-769.

⁴⁴ ATASE ORH 110-9-1-1 / 9-5-1 (18 Ocak 1854), *Kırım Harbi'ne Dâir Notlar*, haz. Erdoğan Keleş (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2013), 5.

⁴⁵ BOA İ.MTZ.(05) 16-574 (24 Nisan 1854)

⁴⁶ Tevfik Gürel, *1853-1855 Türk-Rus ve Müttefiklerin Kırım Savaşı* (İstanbul: İstanbul Askeri Matbaa, 1935), 64.

⁴⁷ Namık Kemal, *Silistre Muhasarası*, haz. Ahmet Temiz (İstanbul: Çamlıca Basım Yayın, 2015), 20-22, Ferik Ahmed Muhtar Paşa, *Kırım Harbi'nde Silistre Müdafası*, haz. Gültekin Yıldız ve Fatih Tetik (İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, 2014), 95., Ahmed Rıza Trabzonî, *a.g.e.*, 128.

⁴⁸ Fevzi Kurtoglu, *1853-1855 Türk Rus Harbi Kırım Seferi* (İstanbul: Devlet Matbaası, 1927), 39.

kuvvetli direniş sayesinde Rus birlikleri geri çekilmek zorunda kaldı.⁴⁹ 29 Mayıs gününe kadar Rus ordusu ciddi bir taarruz yapmasa da kesintisiz olarak top ve tüfek ateşine devam etmişti. 29 Mayıs'ta ise Teğmen Buttler'in de tanık olduğu büyük bir taarruz Rus ordusu tarafından icra edildi. Rus birlikleri Arap Tabya'ya girmeyi başarsa da göğüs göğüse yaşanan çarpışmalar sonunda tabya dışına sürüldüler. Hemen ardından tabyayı kontrol altına alan müdafilerin açtığı yoğun ateş Rus birliklerini geri çekilmeye zorladı. Bütün bu şiddetli çarpışmalara rağmen Rus askerlerinin her fırsatta tabyaya tırmanmaya çalıştığı Buttler'in aktarımlarına yansıyan önemli bir husustu. Rus ordusu burada binden fazla kayıp verirken Arap Tabya müdafilerinden 50 kişi hayatını kaybetti, 110'dan fazla kişi yaralandı. Bu kayıplar arasında biri Mısır binbaşısı olmak üzere iki yüzbaşı ve bir mülazım da vardı.⁵⁰

Silistre Kuşatmasının ilerleyen günlerinde Rus ordusu 2-3 Haziran günlerinde şiddetli bir taarruz daha düzenledi. 2 Haziran günü Arap Tabya yakınına lağım döşeyen Rus ordusu, lağımın ters tepmesi sonucunda ilerleme kaydedemediler. 3 Haziran'da diğer lağımın da aynı şekilde patlaması sonucunda Rus birlikleri ciddi kayıplar verdiler. Bu patlamadan sonra hücumu geçen Rus birlikleri Arap Tabya müdafileri ile tüfek muharebesine girdiler. Nihayetinde Rus birlikleri geri çekildiler.⁵¹ Bu muharebeden sonra Arap Tabya'daki Mısır alayı, verdikleri kayıplar ve muharebelerin sebep olduğu yıpranma göz önüne alınarak kale içerisine alındı.⁵² 23 Haziran 1854'te ise Rus ordusu kuşatmayı kaldırarak Tuna Nehrinin karşı yakasına çekildi.⁵³

Silistre Kuşatmasından sonra Rumeli Cephesinde kayda değer bir muharebe yaşanmadı. İlerleyen aylarda savaşa İngiltere ve Fransa'nın dahil olması ile savaşın merkezi Sivastopol'e kayacaktı. Asakir-i Mısıriye ise, Eylül 1853-Haziran 1854 tarihleri arasında Rumeli Cephesinde bulunduğu süre boyunca 500'ü yaralı olmak üzere toplamda 700 civarı zaiyat vermişti. Mısır birliklerinin yaralıları İstanbul'a gönderildi ve Bab-ı Seraskeri'de misafir edildi. Akabinde uygun vapurların ayarlanınca "*usul-ü Mısıriyeye tevkiîfen husul-ü refah ve mesudiyyetleri...*" için Mısır'a gönderildiler.⁵⁴ Hayatını kaybeden Mısır askerleri içinse geride bıraktıkları ailelerine maaşlar bağlandı. Hem hayatını kaybeden askerlerin ailelerini hem de yaralıları bildiren isim jurnallerinin teslim edilmesinden sonra bu kişiler uygun işlerde istihdam edildi veya maaşlar bağlandı.⁵⁵

KIRIM CEPHESİNDE ASAKİR-İ MISIRIYE-İ ŞAHANE

Savaşın Kırım'a taşındığı Eylül 1854 itibariyle Asakir-i Mısıriye'nin tamamı Rumeli Cephesindeydi. Tunus birlikleri ise henüz yola çıkmak üzere hazırlanmıştı. İngiliz ve Fransızların üzerinde

⁴⁹ Kırım Harbi'ne Dâir Notlar, 34.

⁵⁰ Köremezli, a.g.m., 778., Ponting, a.g.e., 115., Kırım Harbi'ne Dâir Notlar, 35., Ahmed Muhtar Paşa, a.g.e., 120

⁵¹ Kırım Harbi'ne Dâir Notlar, 38.

⁵² Namık Kemal a.g.e., 46.

⁵³ BOA HR.SYS. 1349-24 (27 Haziran 1854)

⁵⁴ BOA İ..MTZ.(05) 17-615 (11 Mayıs 1855)

⁵⁵ BOA İ..MTZ.(05) 16-574 (24 Nisan 1854) Mısırlı gaziler ve şehit ailelerine Bab-ı Âli tarafından büyük özen gösterilmiştir. İlgi çekici bir ayrıntı olarak; 1854 yılında Kırım'a gönderilen Ferik Osman Paşa'ya bu konuda verilmiş bir talimat önemlidir. Hacı İbrahim isimli bir Mısırlı kaleme aldığı arzuhalde, kardeşinin Silistre'de şehit düştüğünü, kendisinin ise kardeşinden haber almak için geldiği İstanbul'da oldukça perişan bir halde olduğunu belirtmişti. Bu arzuhal Seraskerlik'e gönderildi ve Seraskerlik, hemen Hacı İbrahim'in ihtiyaçlarını giderip kendisine maaş bağladıktan sonra Mısır'a dönmeye yardımcı oldu. (BOA İ..DH.. 310-19812 (10 Kasım 1854)) Bir başka olay ise; Rus ordusuna esir düşen ve kendi imkanları ile İstanbul'a dönmeyi başaran Ali isimli bir Mısır askeridir. Ali'nin İstanbul'a dönmesinden sonra kendisine birikmiş maaş ve iâşeleri verilmiştir. (BOA A.)MKT.MHM. 115-79 (Ağustos 1857))

uzlaşmaya varması sonucunda Sivastopol'ün ele geçirilmesine karar verildi. Kırım Cephesinde meydana gelen ve savaşın gidişatına etki eden muharebeler sırasıyla Alma, Balaklava, İnkerman ve Gözleve muharebeleri olarak öne çıkar. Alma muharebesi Kırım'a yapılan çıkarmanın ilk günlerinde yaşanmış ve Müttefik zaferi ile sonuçlanmıştı.⁵⁶ Balaklava muharebesi ise Müttefik ikmal hatlarını kesmek isteyen Rus ordusunun huruç harekâtı olarak başlamıştı. Balaklava muharebesi içerisinde barındırdığı tartışmalı ve destansı olaylara rağmen Müttefiklerin lehine sonuçlandı.⁵⁷ İnkerman muharebesi de yine huruç harekâtına başlayan Rus ordusu ve İngiliz kuvvetleri arasında yaşanmış ve iki taraf için de ciddi bir kazanç sağlamamıştı.⁵⁸ Gözleve muharebesi savaşın son büyük muharebelerinden biri olarak Rusların Sivastopol'ü kurtarma umutlarını söndürdü. Asakir-i Mısıriye, Gözleve muharebesinde aktif bir şekilde yer aldı. Ayrıca, bir alay Mısır birliği Fransızların idaresinde olacak şekilde Sivastopol kuşatmasına iştirak etti.

Gözleve mevki (Bugünkü adıyla Evpatoria veya Yevpatoria, Rusça: Евпатория) Sivastopol'ün kuzeybatı civarında kalan ve Kırım Harbi için önemli bir yerdi. Balaklava Limanı ile beraber Müttefik ordularının bir diğer önemli ikmal noktasıydı. Ayrıca Gözleve, Sivastopol'ü Rusya ile bağlayan Simferepol yolu üzerinde bulunmaktaydı.⁵⁹ Ekim 1854'ün ilk haftalarından itibaren bölgenin stratejik önemi anlaşılmış ve tahkim edilmeye başlanmıştı.⁶⁰ Muharebe başlamadan önce Serdar-ı Ekrem Ömer Lütfi Paşa maiyetindeki Osmanlı ordusu Rumeli'den buraya nakledilmişti. 21.000 piyade ve 200 civarı süvariye ek olarak 2 batarya sahra topu Gözleve'ye konuşlanmıştı. Buradaki Osmanlı kuvvetleri Mehmed Paşa emrindeki Tefik ve Bayram Paşalar komutasında bulunan beş alay piyade ile İsmail Paşa komutasındaki bir alay askerd. Ayrıca, Mısır'dan gelen Süleyman Paşa ve Selim Paşaların komutasında birer piyade alayı da Gözleve'de bulunmaktaydı. Mısırlı askerlerin toplam sayısı yaklaşık olarak 8.000 kişiydi.⁶¹

Çar I. Nikola'nın ısrarları sonucunda Sivastopol'ün müdafaasından sorumlu Prens Menşikov, General Khrulev'i Gözleve'ye taarruz ile görevlendirdi. Rus öncülerinin yaptığı incelemelerde bölgenin iyi tahkim edildiğine ve olası bir taarruzun başarısızlık ihtimaline güçlü vurgular yapılmış olsa da Menşikov bunları göz ardı ederek taarruz emrini verdi. Genel Khrulev'in emrinde 5 alay piyade, 22 batarya top ve 24 tabur süvari mevcuttu. Muharebe 17 Şubat 1855'in sabah saatlerinde başladı.⁶²

Rus birlikleri Gözleve'ye ulaştıktan sonra gece karanlığından istifade ederek Osmanlı tabyalarına yakın mesafelere siper kazdılar. Bu kazdıkları siperlere birkaç parça top yerleştirmeyi başaran Rus askerleri beraberlerinde getirdikleri merdiven ve kürek gibi istihkâm aletleri ile Osmanlı hatlarına yaklaştılar. Rus hücumu Osmanlı hatlarına 50 metreye kadar yaklaşmayı başardı. İki parça kol düzeninde hücum eden Rus kuvvetleri, ağırlık merkezlerini Mısırlı Selim Paşa'nın bulunduğu kuzey tabyalarına yoğunlaştırdılar. Rus süvarileri ise denize yakın mesafeden Osmanlı tabyalarına

⁵⁶ Askeri Tarih Bülteni Eki, *Denizasırlı Seferler ve Çıkarmalar: Rusya'ya Karşı Koalisyon Savaşı ve Kırım Seferi (1853-1856), Çanakkale Seferi (1915), Güney Fransa'ya Yapılan Müttefik Çıkarması (1944)*, çev. Ahmet Onur (Ankara: Genelkurmay Basımevi, 1980), 33

⁵⁷ John Sweetman, *Balaclava 1854 and the Charge of the Light Brigade* (London: Osprey Publishing, 1995), 156.

⁵⁸ John Sweetman, *The Crimean War: 1854-1856 Essential Histories* (London: Osprey Publishing, 2001), 56-60, Palmer, a.g.e., 224-235

⁵⁹ ATASE ORH 110-9-1-1 / 7-27-1

⁶⁰ BOA İ.DH.. 329-21436 (13 Ekim 1854)

⁶¹ Ahmet Cevad Paşa, *Târîh-i Askerî-i Osmânî Cilt III*, haz. Fatih Akyüz ve Fatih Tetik (Ankara: TÜBA, 2021), 315.

⁶² Albert Seaton, *The Crimean War: A Russian Chronicle* (London: B.T. Batsford, 1977), 184.

taarruza geçtiler ama denizden açılan ateş sonucunda geri çekilmek zorunda kaldılar. Selim Paşa ve Mısır askerlerinin olduğu kuzey hatları muharebenin sürdüğü üç saat boyunca şiddetli çatışmalara sahne oldu. Osmanlı tabyalarına 50 metreye kadar yaklaşmayı başaran Rus birlikleri tabyalardan verilen sert karşılık sonucunda ilerleme kaydedemediler ve geri çekilmeye mecbur kaldılar.⁶³ Kuzey tabyalara yapılan Rus hücumlarının başarısız olmasından hemen sonra Mısırlı Selim Paşa ve Rüstem Bey öncülüğünde Mısır askerleri karşı taarruza geçtiler. Rusları daha geriye süren bu hücum sonucunda Selim Paşa ve Rüstem Bey muharebe alanında hayatını kaybetti. Ayrıca Mısırlı Süleyman Paşa yaralandı.⁶⁴

Mısır kuvvetlerinin “Başbuğ” Selim Paşa ve Rüstem Beyin muharebede hayatlarını kaybetmesi Müttefikler tarafında geniş yankı buldu. Osmanlı’da duyulan üzüntünün yanı sıra Kırım’daki İngiliz kuvvetlerinin başkomutanı Lord Raglan, İngiltere Savaş Bakanı Newcastle Düküne hitaben kaleme aldığı raporda da bu üzüntüyü dile getirdi. Lord Raglan Gözleve’deki Osmanlı askerinin mücadelesini “... Gözleve’ye ibraç olunan asakir-i Osmaniye’nin Tuna’da kesb ettiği hassasiyet ve şecaatin karin hakkında olduğu ve henüz mahalde bulunduğu isbata medar olacak ilk fırsat-ı ittihaz ettiğine nazar-ı memnuniyetle bakacağını ...” sözleri ile övüyordu.⁶⁵ Selim Paşa ve Rüstem Beyin vefatları için ise “... ve vaziyet-i vakıada Mısırlı Ferik Selim Paşa ve mecrublar arasında dahi yine Mısırlı bir Liva bulunduğu derkar olan teessüf...” cümlesi ile belirtiyordu.⁶⁶ Savaşın sonra Bab-ı Âli tarafından Selim Paşa ve Rüstem Bey için mezar yaptırılmasına karar verildi. Yapılan bu mezarların masrafları Hazine-i Celile tarafından karşılandı.⁶⁷

Gözleve muharebesinde “Başbuğ” Selim Paşa’nın hayatını kaybetmesinden sonra Mısır kuvvetlerine yeni Başbuğ atanması gerekti. Serdar-ı Ekrem ve diğer paşalar arasındaki görüşmelerden sonra Menlikli Ahmed Paşa, Başbuğ görevine talip oldu. Ancak Süleyman Paşa’nın da bu görevi isteyebileceğini belirtti. Serdar-ı Ekrem ise konuyu Mısır valisine danışmaya karar verdi.⁶⁸ Mısır’dan ise Süleyman Paşa’nın Mısır birliklerine Başbuğ sıfatı ile kumanda etmesine dair cevap geldi.⁶⁹

Gözleve Muharebesinden birkaç gün sonra Çar I. Nikola hayatını kaybetti. Menşikov Sivastopol’deki görevinden alındı ve yerine General Gorçakov getirildi.⁷⁰ 1855’in Nisan ayında ise Gözleve’de bulunan 30.000’e yakın Osmanlı kuvvetleri Serdar-ı Ekrem ile birlikte Sivastopol’e geldi

⁶³ Ahmet Cevad Paşa, *a.g.e.*, 316.

⁶⁴ Salih Hayri, *Kırım Zafernemesi Hayrâbât*, haz. Necat Birinci (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1988), 201., Ahmed Rıza Trabzonî, *a.g.e.*, 187.

⁶⁵ BOA İ.HR.. 118-5819 (8 Mart 1855) “İngiltere devleti umur-u harbiyesi nazırı Dük de Nivkastıla 1855 senesi Şubatın 20’si tarihiyle Sivastopol canibinde bulunan Lord Raglan tarafından irsal olunan tahriratın suret-i tercümesidir”

⁶⁶ BOA HR.SYS. 1190-32 (8 Mart 1855)

⁶⁷ BOA A.)MKT.MHM. 100-97 (1 Kasım 1856)

⁶⁸ BOA İ..MTZ.(05) 17-610 (19 Mart 1855) “... fakat burada bulunan Menlikli Ferik Ahmed Paşa hazretlerinin ifadesine göre mukaddem ve mevahir bu tarafa gönderilen Asakir-i Şahene-i Mısıriye’nin emr-i kumandası kendisine mevhuza olmasıyla bu halde mumaleyleh Süleyman Paşa’nın Başbuğ lefisi bu karara muvafakat etmeyeceğine ve mai mesafeye Serdar-ı Ekrem hazretleri bu keyfiyeti Mısır Valisi Paşa hazretlerine dahi yazmış...” “... Mirliva Süleyman Paşa’nın asakir-i mezkureye Başbuğ nasbı ve diğer zabitanın dahi rütbe-i haliyelerinin bir derece terfi ifadesine dair [...] fakat burada bulunan Menlikli Ferik Ahmed Paşa hazretleri buraya gelen bilcümle Asakir-i Mısıriye-i Şahenenin kumandanı olmasıyla bu halde Süleyman Paşanın Başbuğ nasbı bu karara tevafuk etmeyeceğine ve bununla beraber Serdar-ı Ekrem hazretlerini bu keyfiyeti Mısır Valisi hazretlerine dahi yazmış [...] şu halde bu hususun vali hazretleri tarafından gelecek cevaba göre icabına bakılması ...”

⁶⁹ BOA A.)MKT.NZD. 140-30 (29 Mart 1855)

⁷⁰ Seaton, *a.g.e.*, 184-186.

ve kuşatmaya fiilen katıldılar.⁷¹ Beraberindeki Mısır alayları ile Sivastopol'e gelen Serdar-ı Ekrem ve Osmanlı ordusu dünyanın ilk savaş fotoğrafçısı olan Roger Fenton'un hatıralarında ve kadrainde kendilerine yer buldular. Fenton, Osmanlı ordusunun durumunu oldukça iyi olarak tanımladı. Mısır askerleri için ise diğer Osmanlı askerlerinden bir farklarının olmadığı, sadece daha esmer oldukları gözlemini de yaptı.⁷² Sivastopol etrafındaki Osmanlı kuvvetleri o vakitlerde yavaş yavaş başlayan barış görüşmelerinin de etkisiyle ciddi bir muharebeye katılmadılar. Yalnızca birkaç ufak çatışma yaşandı.⁷³ Sadece 16 Ağustos 1855'te Çernaya Nehrinde büyük bir muharebe meydana geldi. 10.000'e yakın Osmanlı askerinin yer aldığı bu muharebede Osmanlı kuvvetlerini etkileyen bir durum yaşanmadı.⁷⁴

Sivastopol'deki Osmanlı birlikleri arasında Mısır'dan gelen Menlikli Ahmed Paşa ve emrindeki Mısır alayından ayrıca bahsetmek gerekmektedir. 1853'ün Haziran ayında İstanbul'a gelen 3 alay piyade ve bir miktar topçudan ayrı olarak, 1854'ün sonbaharında Mısır Valisi tarafından Bab-ı Âli'ye bir yazı daha gönderildi. Bu yazıda Mısır Valisi Said Paşa, önceki gönderilen askerlerden ayrı olarak bir alay piyade, bir alay topçu ve bir zırhlı süvari alayının da İstanbul'a gönderileceğini bildiriyordu. Mirliya Cafer Bey maiyetinde İstanbul'a gelecek bu birlikler Menlikli Ahmed Paşa komutasındaydı.⁷⁵ 5 Kasım 1854'te bu birlikler İstanbul'a ulaştılar.⁷⁶

Menlikli Ahmed Paşa ve beraberindeki alayın ilk başlarda Anadolu Ordusuna gönderilmesi planlanmıştı. Ocak 1855'e kadar İstanbul'da kalan bu alayın Kars'a gönderilmesi hesaplanmıştı. Ancak Mısır'dan taze kuvvetin geldiğini haber alan Fransız ordusu başkomutanı General Canrobert ve İngiliz başkomutanı Lord Raglan'ın Serdar-ı Ekrem ile yaptığı görüşme sonucunda bu birliğin Sivastopol'e nakledilmesi kararlaştırıldı. Sebep olarak ise Kars'ta bulunan ordunun mevsim şartlarından dolayı gelecek Mayıs ayına kadar ciddi bir harekâta girişmeyeceği öne sürüldü. Üstelik Müttefik komutanlarına göre Sivastopol'de meydana gelecek bir zaferin Anadolu'daki durumu doğrudan etkileyeceği öngörülüyordu. Dolayısıyla bu alayın Sivastopol'e gönderilmesi daha elzemdi.⁷⁷ Menlikli Ahmed Paşa ve alayına verilecek görev ise; Müttefiklerin Sivastopol'e yapacakları nihai saldırı sırasında ihtiyat hatlarının güvenliğini sağlamaktı.⁷⁸

Hazırlıkların tamamlanmasına müteakip Menlikli Ahmed Paşa ve emrindeki Mısır alayı Mart ayının sonunda yola çıkmak üzere hazır bulundu. Nisan ayının ilk günlerinde ise Kırım'a gönderildiler.⁷⁹ Menlikli Ahmed Paşa komutasındaki alay Sivastopol'e vardığı zaman Fransız komutası altına verildiler. Bu yönüyle ilginç bir duruma sahne olan alay, Balaklava civarında konuşlandırıldı. Balaklava savunma hatlarının üzerinde görev alan alay, Fransız 2. Alayı ve Fransız Süvari Alayının arasında konuşlandı. Bu konum Balaklava demiryoluna yakın bir mesafede,

⁷¹ BOA İ.DH.. 320-20778 (22 Mayıs 1855)

⁷² Roger Fenton, *Osmanlı-Rus Savaşında Kırım ve Türkiye Mektupları*, çev. Sebla Küçük (İstanbul: Yirmidört Yayınevi, 2007), 68.

⁷³ Thomas Buzzard, *With the Turkish Army in the Crimea and Asia Minor: A Personal Narrative* (London, 1915), 51. Fenton *a.g.e.*, 75.

⁷⁴ Ahmed Cevad Paşa, *a.g.e.*, 319.

⁷⁵ BOA A.İAMD. 56-55, BOA İ..MTZ.(05) 17-595 (27 Ekim 1854)

⁷⁶ BOA A.İMKT.NZD 120-93 (12 Kasım 1854)

⁷⁷ BOA A.İMKT.MHM. 60-55 (5 Kasım 1854), BOA İ..MTZ.(05) 17-602 (12 Ocak 1855)

⁷⁸ BOA HR.SYS. 1336-31 (3 Şubat 1855)

⁷⁹ BOA HR.SYS. 1352-8 (3 Nisan 1855)

demiryolunun hemen kuzeydoğusundaydı.⁸⁰ Serdar-ı Ekrem Ömer Lütfi Paşa'nın beraberindeki Osmanlı ordusu ile Sivastopol'e varmasından sonra Menlikli Ahmed Paşa Osmanlı ordusuna katıldı. Bu süre zarfında icra ettikleri görevler ile Müttefik generallerinin takdirini kazandılar.⁸¹

Sivastopol'ün düşüşünden sonra Osmanlı ordusu, beraberindeki Mısır alayları ile beraber yeniden Gözleve'ye geçti. Burada bulundukları süre boyunca aktifliğini sürdüren Mısır alayları, iki keşif harekâtında yer aldılar. Rus ordusunun tekrar hücumu geçerek Sivastopol'ü geri alma ihtimaline karşı yapılan bu harekâtların ilki 13 Eylül 1855'te icra edildi. İlk keşif harekâtı civardaki birkaç köyün ele geçirilmesi ve Rus birliklerinin geri çekilmesi ile sonuçlandı.⁸² İkinci keşif harekâtı da aynı amaç doğrultusunda yapıldı. Bölgeyi emniyete almak ve Rus askerî varlığından haberdar olmak için 18 Eylül'de Menlikli Ahmed Paşa'nın emrindeki Mısır alaylarının da bulunduğu keşif kolu harekete geçti. Önceki harekâta da olduğu gibi rastlanan Rus birlikleri geri çekilirken Osmanlı birlikleri tarafından ısrarla takip edildiler. Bir miktar malzeme ve silahın ele geçirildiği ve 200'e yakın Rus askerinin esir alındığı bu harekâta Ruslar, karşı harekette bulunmayarak aradaki mesafeyi korudular. Takip sırasında yaşanan ufak çaplı çatışmalarda biri albay olmak üzere 300 Rus askeri hayatını kaybetti. Devam eden saatlerde bu sefer Rus süvarileri Menlikli Ahmed Paşa komutasındaki birliklere taarruz ettiler. Anında karşılık veren Osmanlı topçusu sebebiyle kayıp veren Rus süvarileri geri çekildiler. Bu çatışmadan sonra keşif kolu Gözleve'ye geri döndü.⁸³ Keşif harekâtlarından sonra Menlikli Ahmed Paşa sağlık sorunları sebebiyle Mısır'a geri döndü. Onun yerine Mirliva İsmail Paşa Kırım'daki, Mirliva Ali Paşa ise Rumeli'de bulunan Mısır birliklerine "Başbuğ Vekili" sıfatı ile atandı.⁸⁴ Mısır birliklerinin de aktif görev aldığı bu keşif harekâtı Kırım Harbi'nin son askerî harekâtlarından biri oldu.

Kırım Cephesi Sivastopol'ün düşüşü ile kapandığı sırada Kars kuşatması devam ediyordu. Durum böyle iken Ömer Lütfi Paşa, Kırım'da bulunan ordunun Kars'ı kurtarmak için Kafkaslara hareket etmesine karar verdi.⁸⁵ Başlarda Asakir-i Mısıriye'nin de bu harekâta dahil olması planlandı. Bu amaç doğrultusunda Mısır birliklerinin bir kısmının Trabzon'a oradan da Erzurum'a hareket etmesi öngörülmüştü.⁸⁶ Ancak devam eden süreçte Kars'ın düşmesi sonucunda Mısır birlikleri Rumeli'ye nakledildi, mühimmat ise Erzurum'a ulaştırıldı.⁸⁷ Asakir-i Mısıriye'nin Rumeli'ye nakledilmesindeki iki önemli sebep; Kars'ın düşüşü ile barış görüşmelerinin başlaması ve kış şartlarının Mısır askerleri üzerindeki muhtemel olumsuz etkisiydi.⁸⁸ Yalnızca, yukarıda bahsedilen ve 1854 sonbaharında Menlikli Ahmed Paşa ile gelmiş olan zırhlı süvari alayı İstanbul'dan Batum'a

⁸⁰ (BOA A.)MKT.UM.. 197-15)

⁸¹ *Denizasırlı Seferler...*, 39. Başvurulan kaynak Fransızcadan çevrilmiştir ve ilgili bölümde doğrudan Mısır birliğinden bahsetmemektedir. Ancak ilgili tarih aralığı ve alayların görev yerleri arşiv belgeleri ile karşılaştırıldığında bahsedilen alay muhtemelen Menlikli Ahmed Paşa'nın alayıdır.

⁸² ATASE ORH 110-9-1-1 / 6-20-5 (26 Eylül 1855)

⁸³ ATASE ORH 110-9-1-1 / 6-20-5 (30 Eylül 1855)

⁸⁴ ATASE ORH 110-9-1-1 / 7-22-6 (25 Eylül 1855)

⁸⁵ Ömer Paşa'nın Kafkas Harekâtı için: Mustafa Budak, "1853-1856 Kırım Savaşı'nda Kafkas Cephesi" (Doktora tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1993), 145-184.

⁸⁶ BOA HR.SYS. 1338-24 (29 Kasım 1855)

⁸⁷ ATASE ORH 110-9-1-1 / 36-67-17 (4 Şubat 1856)

⁸⁸ ATASE ORH 110-9-1-1 / 9-9-2 (4 Mart 1854)

gönderildi. Bu alay 1855'in Ekim ayında Batum'a ulaşmış ve Serdar-ı Ekrem'in Kars'a yapacağı harekâta katılmak için beklemeye başlamıştı.⁸⁹

KIRIM HARBİ'NDE TUNUS ASAKİR-İ ŞAHANESİ

Tunus birlikleri, eyaletin iç durumu ve nitelik seviyeleri bakımından Kırım Harbi'nde ciddi bir görev almadılar. Daha önce bahsedildiği üzere; her ne kadar Bab-ı Âli 1853'ün Haziran ayında Tunus'tan asker ve donanma talep etse de bu desteğin İstanbul'a ulaşması 1854'ün Eylül ayını bulmuştu. Bunun en önemli sebebi, Tunus valisi Ahmed Paşa'nın 1850 yılında yaşanan kolera salgını ve 1852 yılında meydana gelen kıtlığın eyalet bütçesine verdiği zarardan dolayı ordunun büyük kısmını 1853'ün Ocak ayında terhis etmesiydi.⁹⁰ Bab-ı Âli'den gelen talep doğrultusunda Tunus'ta tekrar seferberlik başladıysa da tahmin edileceği üzere henüz terhis edilmiş bir orduyu yeniden seferberlik haline getirmek beklendiği kadar kolay değildi. Yine de bu zor duruma rağmen seferberliğe başlayan Tunus eyaleti, Temmuz 1854'te hazırlıklarını büyük ölçüde tamamladı.⁹¹ Askerlerin İstanbul'a nakli için ihtiyaç duyulan gemilerin tamir edilmesinin fazla zaman alacağı anlaşıldıktan sonra Cenova'dan 12 adet gemi kiralandı. Mısır askerlerinden farklı olarak karantina işlemleri Tunus'ta yapıldı. Böylece İstanbul'un o zamanlarda farklı milletler ile dolup taşmış durumunda karantina için çalışma yapılmasına gerek kalmadı.⁹² İlk etapta bin civarı Tunus askeri beraberindeki 12 parça top ile İstanbul'a ulaştı. Kısa bir süre sonra Vali Ahmed Paşa'nın oğlu Mehmed Paşa maiyetindeki Tunus birlikleri İstanbul'a vardılar. Eylül 1854'te tamamlanan bu nakil sonucunda toplamda 7.000'e yakın Tunus askeri İstanbul'a ulaştı.⁹³ Buna ek olarak, Tunus'tan 6 bin civarı tüfek⁹⁴ ve 200'e yakın top hayvanı da Tunus'tan gönderildi.⁹⁵

Tunus askerlerinin İstanbul'a vardığı vakitlerde Rumeli Cephesi statik bir hale gelmiş ve savaş Kırım'a taşınmaya başlamıştı. Müttefik orduları Kırım'a yapacakları harekâtı tartıştıkları için Serdar-ı Ekrem Tunus askerlerine gereken ilgiyi göstermedi. İlk etapta bu birliklerin yarısının Batum'a yarısının Anadolu'ya gönderilmesi planlanmıştı.⁹⁶ 20 Eylül 1854'te Tunus askerlerinin tamamı İstanbul'daydı. Yarı yarıya Batum ve Anadolu ordularına dağıtılması planlanan Tunus birlikleri hakkında yeniden bir değerlendirme yapıldı. Tunus askerinin memleketindeki ve cephelelerdeki iklim şartları göz önüne alınarak Anadolu'ya gönderilmelerinden vazgeçildi. Anadolu'nun kış şartlarından olumsuz etkileneceği tahmin edilen Tunus askerlerinin tamamının Batum ordusu maiyetine verilmesi kararlaştırıldı. Batum'da ise yine iklim şartları gözetilerek görev yerleri ılıman iklime sahip sahil şeritleri olarak daraltıldı. Tunus askerlerinin Batum'a varmasına müteakip, Batum'daki Nizamiye askerlerinin yaklaşık 3 bin kadarı Anadolu ordusuna kaydırılacaktı.⁹⁷ Tunus askerlerinin masraflarının karşılanmasında ise Mısır'dan gelen birliklere yapılan uygulamalar örnek alındı. Tunus birliklerinin İstanbul'da geçirdiği sürede ortaya çıkan masrafları Nizamiye Hazinesi tarafından karşılandı. Mühimmatın temin edilmesini de Tophane-i

⁸⁹ BOA İ..MTZ.(05) 17-621 (9 Ekim 1855) "... Asakir-i Mısriye hazır Dersaadet'te bulunan zırhlı süvari alayından maiyet-i ali Serdar-ı Ekrem'de bulunmak üzere Batum'a iğramı verilen karar...", BOA A.)MKT.MHM. 77-25 (15 Ekim 1855)

⁹⁰ Brown a.g.e., 303.

⁹¹ BOA İ..DH.. 307-19565 (21 Temmuz 1854)

⁹² BOA HR.TO.. 574-11 (20 Haziran 1854)

⁹³ BOA İ..DH.. 306-19403 (12 Ağustos 1854)

⁹⁴ BOA A.)AMD. 52-35 (26 Eylül 1854)

⁹⁵ BOA İ..DH.. 336-22059 (14 Ocak 1856)

⁹⁶ BOA HH.İ... 13-13 (17 Eylül 1854)

⁹⁷ BOA İ..DH.. 307-19552 (18 Eylül 1854)

Amire üstlendi.⁹⁸ Tunus askerleri ilk olarak İstanbul'dan Trabzon'a nakledildiler. Trabzon'da ise uygun vapurlar temin edildikten sonra Batum'a gönderildiler. Bu aktarmalı yolculuğun sebebi, o sıralarda Kırım'a yapılan nakillerdi. Kırım'a yapılan nakillere öncelik verildiği için Tunus askerlerinin uygun vasıtalar gelene kadar beklemesi planlanmıştı.⁹⁹ Tunus askerleri Batum'a nakledildikten sonra Şevketil (St. Nikola) kalesine yerleştirildiler ve Kırım Harbi süresince ciddi bir muharebeye katılmadılar.¹⁰⁰

ASAKİR-İ MISRİYE-İ ŞAHANE VE TUNUS ASAKİR-İ ŞAHANESİ'NİN İADESİ

Şubat 1856'da Kırım Harbi'nin askerî safhası nihayete erdiği vakitlerde Mısır valisi tarafından Bab-ı Âli'ye bir yazı kaleme alındı. Vali yazısında Rusya'nın barışı kabul ettiğini ve dolayısıyla muharebelerin bittiğini belirterek askerlerin iadesini istedi. Bu istekte vali ayrıca askerlerin mevsim şartları sebebiyle çektikleri sıkıntıya ve sıra hasretlerine değindi. Mısır valisinin yazısı ihtiyaç halinde tekrar asker gönderileceği ile bitmekteydi. Tunus Valisi Muhammed Paşa da benzer bir yazı kaleme aldı. Vali, savaşın zaferle sonuçlandığından duyduğu memnuniyeti belirtti ve askerlerin vatanlarına dönmesini rica etti. Üstelik Tunus'tan gönderilen yük hayvanlarının bulundukları orduların hizmetinde kalmasının bir sorun olmayacağını da belirtiyordu.¹⁰¹ Tunus askerleri Temmuz 1856'da İstanbul'a gönderilmeye başlandılar. 7.000 civarı kişi ile geldikleri Batum'dan yalnızca 3660 asker ve subay geri dönüyordu.¹⁰² Bütün Tunus birlikleri Reşit Paşa maiyetinde Ekim 1856'da İstanbul'dan ayrılarak memleketlerine döndüler.¹⁰³

Mısır askerleri ise bu tarihlerde Rumeli civarında bulunuyordu. Burada bulundukları süre boyunca askerî olarak ciddi bir faaliyette bulunmadılar. Yalnızca bölgedeki Kazaklar ve Mısır askerleri arasında ufak kavgalar yaşandı.¹⁰⁴ Mısır askerlerinin iadelerinden önce maaşlarının ödenmesine başlandı. Mısır birliklerinin elbise ve diğer eşyaları için yapılan masraf 190.130,3 kese kuruştı. Ayrıca diğer masraflar için Nizamiye Hazinesinden 52.567 kese kuruş da kullanılmıştı. Tersane-i Amire bütçesinden de 15.360 kese kuruş çeşitli masraflar ve maaşlar için ayrılmıştı. Kışlık elbiseleri ise Mısır eyaleti göndermeyi taahhüt etmiş ancak askerlerin nakil edileceği zamana yetiştirememişti. Bu elbiselerin masrafı Bab-ı Âli tarafından karşılandı. Savaş bittikten sonra kışlık elbiseler için yapılan 8465 kese kuruş masraf Mısır'dan tahsil edildi. Mısır donanması için yapılan masraf ise ilk başta 9530 kese kuruş iken savaş devam ettikçe 3330 kese kuruş da harcanmıştı.¹⁰⁵

⁹⁸ BOA A.}AMD. 52-93 (3 Kasım 1854) "... cenap seraskeriden beyan olunduğu vecihle Asakir-i Merkumenin [Tunus askerlerinin] kaffe-i tayinat ve maaş ve melbusatı Tunus valisi devletli paşa hazretleri tarafında memur olan marifetiyle tesviye olunacağı memurlar mevmileyha ifadat ve ikalarından müstebat ise de mukdemce Mısır'dan gelen asakir-i beriyye ve bahriye-i hazreti padişahinin Dersaadet'te hengam-ı iram ve ikametlerinde ifa olunacağı misüllü Tunus'tan gelen asakir-i malukanenin dahi burada bulundukları meddinde kaffe-i tayinatı [...] hazine-i nizamiyeden tesviye ve ita olunmakta olduğundan asakir-i merkumeye bu tarafta bulundukları müddetçe Tersane-i Amire tarafından verilen mühimmat ve saire şeylerin dahi..."

⁹⁹ BOA A.}MKT.NZD. 131-40 (7 Şubat 1855) "asakir-i mezkurenin [Tunus askerleri] yelkenli gemileriyle gönderilmeleri münasip olmayacağından [...] vapura irkaben gönderilmeleri maddesinin [...] lazımdan olarak eğerce bir esneda Kırım canibine asker [...] gönderilmekte olması cihetiyle bunlar için binlik vapurlar [...] kabil olamaz ise..."

¹⁰⁰ Budak, a.g.t., s. 48

¹⁰¹ BOA İ..DH.. 345-22758 (21 Mayıs 1856)

¹⁰² BOA İ..DH.. 348-22972 (5 Temmuz 1856)

¹⁰³ ATASE ORH 110-9-1-1 / 9-11-3 (5 Ekim 1856)

¹⁰⁴ BOA A.}MKT.UM.. 226-100 (12 Şubat 1856), BOA A.}MKT.UM.. 231-53 (3 Nisan 1856)

¹⁰⁵ BOA A.}MKT.NZD. 223-64 (23 Mayıs 1857)

Mısır askerlerinin maaşlarının tahsil edilmesi konusunda en dikkat çekici husus fiyat farklarının ödenmesidir. Bab-ı Âli, Mısır ve İstanbul'daki fiyat farklılıkları ile savaş sırasında artan enflasyonu göz önünde bulundurarak bu birliklerin maaşlarını ödemeye karar verdi. Memleketlerine dönmeden ödenen 14 aylık maaşlar için 6-7 bin kese kuruş ayrılmıştı. Bu meblağ belirlenirken Mısır ve İstanbul arasındaki farktan dolayı İngiliz poundunun İstanbul borsalarındaki değeri baz alındı. Nizamiye Hazinesinden ayrılan bu para duruma göre kâğıt veya akçe şeklinde Mısır askerlerine dağıtıldı. Bütün bu süreç Maliye Nezareti tarafından yürütüldü.¹⁰⁶ Ağustos ayının sonunda Asakir-i Mısıriye'nin bütün askerleri Zeytinburnu'ndan gemilere bindirilerek İskenderiye'ye doğru yola çıktılar.¹⁰⁷

SONUÇ

Bu çalışma, Kırım Harbi'ni Mısır ve Tunus'tan gelen birlikler özelinde inceleyerek literatürdeki bir boşluğu doldurmayı amaçlamıştır. Arşiv kaynakları ışığında elde edilen bulgular sayesinde birliklerin nakil süreçleri, mevcutları ve faaliyetlerini incelenmeye çalışılmıştır. Bu sayede önceki bölümlerde bahsedilen ve özellikle birliklerin mevcutları konusundaki tartışmalara net bir yaklaşım hedeflenmiştir. Bunların yanı sıra Osmanlı ordusunun neredeyse %10'unu oluşturan birliklerin askerî faaliyetleri de Kırım Harbi literatürü açısından önem taşımaktadır. Özellikle Mısırlı birlikler, çalışmada ortaya konduğu gibi sembolik değil gerçek bir askerî katkı sunmuştur. Bu durum, söz konusu birliklerin incelenmesini Kırım Harbi'nin askerî safhası için önemli bir hale getirmektedir. Ayrıca incelemeye konu olan birliklere karşı Osmanlı ordusunun çalışmaları, tutumu ve değerlendirmeleri de savaşın farklı bir yönünü ortaya koymaktadır.

Mısırlı ve Tunuslu birliklerin incelenmesinde öne çıkan hususlar muharebeler, görevlendirildikleri yerler ve mali konular olarak öne çıkar. Muharebeler konusunda Mısırlı birliklerin ön safta iştirak ettikleri Silistre Kuşatması ve Gözleve Muharebesi, Kırım Harbi için önemli bir yer tutmaktadır. Dolayısıyla Mısırlı birliklerin incelenmesi, söz konusu muharebeler aydınlatılmasına da katkı sağlamaktadır. Üstelik Menlikli Ahmed Paşa komutasındaki bir Mısır alayının Fransız idaresi altında Sivastopol'de görev yapması oldukça nadir rastlanan bir durum olarak değerlendirilmeye müsaittir. Bir başka öne çıkan nokta ise Mısır birliklerinin başkomutanının “Başbuğ” olarak tanımlanmasıdır. Bu durum Mısır ordusu hakkında yapılacak çalışmalar için önemli bir belirtmedir. Mali açıdan ise, Mısırlı ve Tunuslu birliklerin masraflarının aydınlatılması hem Kırım Harbi'nin hem de o dönemin iktisadi olarak incelenmesine katkı sağlamaktadır. Özellikle Mısırlı askerlerin savaştan sonra ödenen maaşlarının İngiliz poundu üzerinden hesaplanması dikkate değerdir. Bu ve buna benzer mali uygulamalar Kırım Harbi'nin iktisadi yönüne katkı sağlamaktadır.

İncelemeye konu olan birliklerin görevlendirildikleri yerlerin ortaya konması Osmanlı ordusunun savaş sırasındaki stratejisini anlamaya yardımcı olmaktadır. Osmanlı ordusunun modernleşmesi sırasında Mısır ordusunun bir rol model olduğu birçok kez dile getirilmiştir. Dolayısıyla Mısır birliklerinin savaş sırasında kritik mevkieerde konuşlandırılmaları bu kapsamda incelendiğinde Tunuslulara göre ön planda olmaları dikkate değerdir. Bunu destekleyen bir diğer olay ise, Mısırlı birliklerin Padişah tarafından bizzat yerinde teftiş edilen yegâne birlik olmalarıdır. Nitekim Mısırlı birlikler de muharebeler sırasında gösterdikleri çaba ile kendilerine duyulan güveni

¹⁰⁶ BOA A.İMKT.NZD. 194-93 (18 Eylül 1856)

¹⁰⁷ BOA A.İMKT.UM.. 251-2 (1 Eylül 1856)

boşa çıkarmamıştır. Buna karşılık Osmanlı ordusunun aynı tutumu Tunuslu birlikler için göstermediğini söylemek mümkündür. Serdar-ı Ekrem, Mısırlı birliklerin konuşlanması ile bizzat ilgilenirken aynı ilgiyi Tunuslu birlikler için göstermemiştir. Yine Mısırlı birlikler için, Tunuslu silah arkadaşları ile benzer iklime sahip coğrafyadan gelmesine rağmen iklim konusunda bir hassasiyet gösterilmemiştir. Tunuslu birlikler ise ikliminden etkilenmeyecekleri yerlerde görevlendirilmiş ve cephede ön saflarda yer almamışlardır. Bu bağlamda Tunuslu birliklerin Osmanlı ordusuna yalnızca hareket serbestliği konusunda katkı sağladıklarını söylemek mümkündür. Mısırlı birliklere Osmanlı ordusuyla benzer bir şekilde İngiliz ve Fransız komutası da ilgi duymuştur. Bizzat Lord Raglan tarafından kaleme alınan yazıda Selim Paşa'nın hayatını kaybetmesinden duyduğu üzüntünün dile getirilmesi bunu desteklemektedir.

Son olarak, Mısırlı birlikler Kırım Harbi'nde gösterdikleri faydalı hizmetlerden sonra 93 Harbi'ne de iştirak ettiler. İleride bu konuda yapılacak çalışmalarda bu iki savaşta oynadıkları rolün karşılaştırılmaları literatürde katkı sağlayabilir. Ayrıca her ne kadar Osmanlı arşivleri konu ile ilgili önemli bilgilere ev sahipliği yapsa da konunun Mısır ve Tunus arşivlerinde yapılacak kapsamlı bir araştırma ile desteklenmesi, ilerideki çalışmaların kapsamını genişletebilir.

KAYNAKÇA

Arşiv Kaynakları

Millî Savunma Bakanlığı Askeri Tarih Arşivi (ATASE) Osmanlı-Rus Harbi (Kırım Harbi) (110-9-1-1),

1-3-9
1-3-28
2-7-5
2-7-21
4-10-16
4-11-29
6-20-5
7-22-6
7-27-1
9-5-1
9-9-2
9-11-3
11-6-2
36-67-17
37-69-2

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA) BOA,

A.} AMD. 45-74
A.} AMD. 47-28
A.} AMD. 52-35
A.} AMD. 52-93
A.}AMD. 56-55
A.}AMD. 69-49
A.}MKT.MHM. 100-97
A.}MKT.MHM. 115-79
A.}MKT.MHM. 60-55
A.}MKT.MHM. 77-25
A.}MKT.NZD 120-93
A.}MKT.NZD 92-27
A.}MKT.NZD. 131-40
A.}MKT.NZD. 140-30
A.}MKT.NZD. 194-93
A.}MKT.NZD. 223-64

A.}MKT.NZD. 84-1
A.}MKT.NZD. 93-26
A.} MKT.UM.. 138-25
A.}MKT.UM.. 226-100
A.}MKT.UM.. 231-53
A.}MKT.UM.. 251-2
A.}VKN 1-19
HH.İ... 13-13
HR.SYS. 1190-32
HR.SYS. 1336-31
HR.SYS. 1338-24
HR.SYS. 1349-24
HR.SYS. 1352-8
HR.SYS. 903-2
HR.TO.. 574-11
İ..DH.. 1288-101333
İ..DH.. 306-19403
İ..DH.. 307-19552
İ..DH.. 307-19565
İ..DH.. 310-19812
İ..DH.. 320-20778
İ..DH.. 329-21436
İ..DH.. 345-22758
İ..DH.. 348-22972
İ..HR. 328-21222
İ..HR.. 118-581
İ..MTZ. (05) 16-548
İ..MTZ. (05) 16-554
İ..MTZ.(05) 16-550
İ..MTZ.(05) 16-559
İ..MTZ.(05) 16-574
İ..MTZ.(05) 17-595
İ..MTZ.(05) 17-602
İ..MTZ.(05) 17-610
İ..MTZ.(05) 17-615
İ..MTZ.(05) 17-621
İ..DH.. 336-22059

Telif ve İnceleme Eserler

- Ahmed Cevad Paşa, Târîh-i Askerî-i Osmânî C. III, Haz. Fatih Akyüz, Fatih Tetik, Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi yayınları, 2021.
- Ahmed Rıza Trabzonî. *Manzume-i Sivastopol*. Haz. Veysel Usta. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 2000.
- Askeri Tarih Bülteni Eki. *Denizaşırı Seferler ve Çıkarmalar: Rusya'ya Karşı Koalisyon Savaşı ve Kırım Seferi (1853-1856), Çanakkale Seferi (1915), Güney Fransa'ya Yapılan Müttefik Çıkarması (1944)*. Çev. Ahmet Onur. Ankara: Genelkurmay Basımevi, 1980.
- Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı. *Osmanlı Belgelerinde Kırım Savaşı (1853–1856)*. Ankara, 2006.
- Baykal, Bekir Sıtkı, "Makamat-ı Mübareke Meselesi ve Babiâli", *Bellekten*, C. XXIII, S. 90, Nisan 1959, 241-259.
- Brown, L. Carl. *The Tunisia of Ahmed Bey (1837–1855)*. New Jersey: Princeton University Press, 1975.
- Budak, Mustafa. "1853-1856 Kırım Savaşı'nda Kafkas Cephesi." Doktora tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1993.
- Buzzard, Thomas. *With the Turkish Army in the Crimea and Asia Minor: A Personal Narrative*. London, 1915.
- Büyük Türk Askerleri: Cezzar Ahmet Paşa – Serdar-ı Ekrem Ömer Lütfü Paşa. Ankara: Genelkurmay Basımevi, 1981.
- Çetin, Mehmet. *Kırım Savaşı: Emperyal Güçlerin Dünya Savaşı Pratiği*. Almati: Akhmet Yassawi University (ERI), 2016.
- Fahmy, Khaled. *Paşanın Adamları: Kavalalı Mehmed Ali Paşa, Ordu ve Modern Mısır*. Çev. Deniz Zarakoğlu. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2010.
- Fenton, Roger. *Osmanlı-Rus Savaşında Kırım ve Türkiye Mektupları*. Çev. Sebla Küçük. İstanbul: Yirmidört Yayınevi, 2007.
- Ferik Ahmed Muhtar Paşa. *Kırım Harbi'nde Silistre Müdafaası*. Haz. Gültekin Yıldız ve Fatih Tetik. İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, 2014.
- Figes, Orlando. *Kırım: Son Haçlı Seferi*. Çev. Nurettin Elhüseyni. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2012.
- Goldfrank, David M. *The Origins of the Crimean War*. New York: Routledge, 2013.
- Gürel, Tefvik. *1853-1855 Türk-Rus ve Müttefiklerin Kırım Savaşı*. İstanbul: İstanbul Askeri Matbaa, 1935.
- Kırım Harbi'ne Dâir Notlar*. Haz. Erdoğan Keleş. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2013.
- Köremezli, İbrahim. "Kırım Savaşı'nda Osmanlı Stratejisi: Rus Ordusuna Karşı Tuna'yı Savunmak". *Vakanüvis - Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi* 6, sy. 2 (Eylül 2021): 758-85. <https://doi.org/10.24186/vakanuvis.927878>.
- Kurtoğlu, Fevzi. *1853–1855 Türk Rus Harbi Kırım Seferi*. İstanbul: Devlet Matbaası, 1927.

- Namık Kemal. *Silistre Muhasarası*. Haz. Ahmet Temiz. İstanbul: Çamlıca Basım Yayın, 2015.
- Örenç, Ali Fuat, "Kırım Harbi Deniz Savaşları", *Savaşın Barışa: 150. Yıldönümünde Kırım Savaşı ve Paris Antlaşması (1853-1856)*, İÜEF Tarih Araştırma Merkezi (Bildiriler, 22-23 Mayıs 2006), İstanbul 2007, s.19-44.
- Palmer, Alan. *Kırım Savaşı ve Modern Avrupa'nın Doğuşu*. Çev. Meral Gaspıralı. İstanbul: Alfa Yayınları, 2012.
- Ponting, Clive. *Kırım Savaşı: Efsanenin Arkasındaki Hakikat*. Çev. Hakan Abacı. İstanbul: Alfa Yayınları, 2014.
- Salih Hayri. *Kırım Zafernamesi Hayrâbât*. Haz. Necat Birinci. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1988.
- Seaton, Albert. *The Crimean War: A Russian Chronicle*. London: B.T. Batsford, 1977.
- Slade, Adolphus. *Müşavir Paşa'nın Kırım Harbi Anıları*. Çev. Candan Badem. İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, 2012.
- Sweetman, John. *Balaclava 1854 and the Charge of the Light Brigade*. London: Osprey Publishing, 1995.
- Sweetman, John. *The Crimean War: 1854–1856 Essential Histories*. London: Osprey Publishing, 2001.

İnternet Kaynakları

- Kallek, Cengiz. "OKKA", TDV İslâm Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/okka> (27.04.2025).

EKLER

- EK-1:** 19. Mısır Piyade Alayı'nın 1 Ağustos 1856 tarihli yoklama listesi
(ATASE 110-9-1-1 / 37-69-2)

EK-2: Nisan 1855 itibarı ile Sivastopol'deki durum ve Mısır Alayı (BOA A.)MKT.UM.. 197-15)

